

УДК: 321.7.019.5

© Антоніна Митко
(м. Луцьк)

ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано глобальну інформаційну інфраструктуру, розглянуто участь держави у становленні інформаційного суспільства та з'ясовано яким чином освіта громадян впливає на розвиток інформаційної демократії.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційна демократія, інформаційна безпека, глобалізація, держава, освіта.

Антоніна Митко. Тенденции становления информационной демократии в условиях глобального развития. В статье проанализирована глобальная информационная инфраструктура, рассмотрено участие государства в становлении информационного общества и выяснено каким образом образование граждан влияет на развитие информационной демократии.

Ключевые слова: информация, информационное общество, информационная демократия, информационная безопасность, глобализация, государство, образование.

Antonina Mytko. Trends Becoming Information Democracy under Global Development. The article explores the global information infrastructure, considered part of the state in the development of information society and clarified how public education affects the development of information democracy.

Key words: information, information society, information democracy, information security, globalization, government, education.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нинішнє інформаційне століття змушує дедалі більше задумуватися та враховувати той факт, що постійно зростає потреба в новітніх засобах і технологіях обробки інформації та в розширенні інформаційно-комунікаційного простору. У цьому ракурсі відкритий доступ до глобальної інформації створює можливості для розвитку обміну думками між громадянами на різних рівнях. Не можна не погодитися з думкою доктора політичних наук О. Сосніна з тим, що становлення громадянського суспільства передбачає домінування демократичних переконань, досягнення особливої якості суспільно-політичної взаємодії соціальних груп громадян, суспільства і держави загалом¹, що, на нашу думку, можливо досягти при інтенсивному розвитку ідей інформаційної демократії.

Аналіз останніх досліджень. Становленням інформаційного суспільства протягом останніх десятиліть займались досить багато вчених та фахівців з комунікації, але питання становлення інформаційної демократії є новим для нашої країни. Окремі аспекти цього нового явища в політичній науці розкриті в працях таких вчених: Я. Засурського,

О. Голубицького, О. Гриценко, О. Сосніна, Я. Чорногора, О. Чернова, О. Шевчука й ін.

Мета та завдання статті полягають у тому, щоб проаналізувати глобальну інформаційну інфраструктуру, розглянути участь держави у становленні інформаційного суспільства та з'ясувати яким чином освіта громадян впливає на розвиток інформаційної демократії.

Виклад основного матеріалу. Важливим документом та базою для прийняття державних рішень із захисту національного інформаційного простору для будь-якої країни у сфері розвитку інформаційної демократії стала прийнята у 2002 р. Окінавська Хартія Глобального Інформаційного Суспільства. У ній зазначено, що інформаційно-телекомунікаційні технології (ІТ) є одним з найбільш важливих факторів, котрі впливають на формування суспільства ХХІ ст. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти й роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. ІТ швидко стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки. Вони також надають можливість багатьом ініціативним індивідуумам, фірмам та спілнякам у всіх частинах земної кулі ефективніше і творчо вирішувати економічні та соціальні проблеми. Суспільство маємо докласти всіх зусиль, аби якнайповніше реалізувати потенціал ІТ у сфері укріплення демократії, більш прозорого та відповідального управління, у захисті прав людини й сприяння збереженню культурного розмаїття, а також у збереженні миру та стабільності у всьому світі².

На думку Я. Засурського саме з 2004 р. у розвитку засобів масової інформації настала нова епоха індивідуалізації користування та продажу інформації. З часів знаменитої книги Е. Тоффлера, де йшлося про демасифікацію засобів масової інформації, сьогодні ж актуальна індивідуалізація доступу до інформації за допомогою Інтернету, мобільного зв'язку, цифрового радіо і телебачення. В цілому медійна сфера стає багатшою, але головна проблема медійного середовища – недолік змісту, що підвищує цінність аналітичних та інформаційних матеріалів газет, радіо і телебачення. Ці оф-лайн ЗМІ стають значимими фабриками змісту, які використовуються в Інтернеті, а через Інтернет та мобільний зв'язок – і в газетній справі³.

Специфічною рисою інформаційної сфери сучасного суспільства є її принципово недискретний і при цьому – багатовимірний характер. За низкою фундаментальних ознак вона є цілісним феноменом, але на рівні соціальної практики інформаційна складова присутня в усіх основних галузях суспі-

льного життя, причому її прояви є вельми різноманітними⁴.

Глобалізація інформаційного простору має ряд специфічних тенденцій. Розглянемо їх детальніше. Глобальні інформаційні мережі і стосунки, що з ними пов'язані, є «наддержавними» та «позадержавними». Перш ніж назвати будь-яке суспільство інформатизованим, тобто, таким, що є частиною глобального інформаційного, доведеться багато чого змінити, вдосконалити, створити чи ліквідувати. Це завдання, на думку О. Голобуцького та О. Шевчука, державних інститутів, таких як уряд, економіка, системи освіти й соціального захисту тощо⁵.

Реалізувати ідею інформаційної демократії без участі держави на практиці є не можливим, наскільки б не був популярним максимальний лібералізм у цій сфері. Інформатизація адміністративної діяльності навіть за невеликої кількості користувачів Інтернету переслідувала, окрім стратегічної, ще й тактичну мету безпосередньо для сьогодення. Адже ті громадяни, що мають доступ до Інтернету, полегшують навантаження невіртуальних державних та муніципальних органів щодо вирішення елементарних завдань. А це дозволяє звільнити персонал для тих громадян, що не мають доступу до інформаційних технологій.

Нові потреби людей вимагатимуть нової організації взаємодії між ними й державою, нової самоорганізації владних структур. Уже зараз, як заявив у своїй промові стосовно державних органів міністр закордонних справ Канади М. Массе, не залишилось державних органів з обмеженими функціями, рішень, що не потребують залучення кількох традиційних сфер діяльності держави⁶. Відповідно, зросла потреба у новому підході до вивчення завдань і пошуку рішень, який ґрунтувався б на моделях із горизонтальними структурами, здатними до ефективної співпраці, обміну даними та поєднання функцій. Координація горизонталі зараз є одним із найважливіших завдань і для неї потрібні нові механізми і новий підхід до систем.

Інформаційні технології спрощують, скорочують, оптимізують, роблять ефективнішими й ближчими до громадянина структури держави, її функції. Вони позбавляють громадян необхідності делегувати доволі значну кількість своїх повноважень чиновникам чи обраним посадовцям. Для апарату це незручно й невигідно, але, з іншого боку, це змусить багатьох людей шукати самореалізації у справах, більш значимих, ніж обмін папірцями, заповнення й переказання їх. Суспільство дозріло до того, аби з повною відповідальністю за наслідки вимагати державної системи, схожої на каталізатор. Системи, яка спрямовує й стимулює дію, а не намагається зробити все сама. Вона має належати суспільству – наділяти повноваженнями, а не обслугову-

вати. І спрямовувати її мають завдання, орієнтовані на результат і розвернені обличчям до клієнта⁷.

Національні публічні сфери сьогодні включаються в світове інформаційне середовище і створюють новий глобальний ареал публічної сфери. Це дуже важливо в сучасних умовах та прослідковується на прикладі ставлення до глобалізації. Адже поряд з тим, що значна частина населення позитивно сприймає глобальну інформацію та глобалізацію, серед науковців побутує думка про те, що громадяни країн мають побоюватися того, що глобалізація приносить збіднення національним культурам, призводить до посилення впливу економічно сильних національних структур, насамперед великих транснаціональних корпорацій і світових монополій, на суспільство⁸. Відносини між представниками двох рухів – глобалізму і антиглобалізму – час від часу загострюються.

Базові показники інформаційного суспільства надалі більше диктуватимуть нову політичну реальність. Основним он-лайнним блоком у цій сфері є право кожного отримувати інформацію про діяльність влади в реальному часі. Більше того деякі автори наполягають на потребі безстрокового зберігання документів і інформації про цю діяльність⁹.

Розвиток електронних комунікацій дозволяє говорити не лише про перспективи подальшої демократизації політичної системи національних держав, але й про створення працездатних, альтернативних державним механізмів вирішення глобальних проблем. Фундаментом становлення інформаційної демократії, як у принципі й інформаційного суспільства, є інформація та знання, інформаційні технології, а також цілеспрямована інформаційна політика країни (уряду). Це чинники, без яких розвиток держави в умовах сучасної глобалізації світу взагалі неможливий¹⁰.

Наступною тенденцією можемо назвати рівень освіти та медіаграмотність. Настає новий етап у розвитку процесів обміну інформацією. Інтенсивне впровадження та переплетення сучасних комп'ютерних, теле- і радіомовних, телефонних технологій і комунікаційних служб, швидке поширення локальних і глобальних комунікаційних мереж створює принципово нову якість транскордонного інформаційного обміну та інструментарію впливу на масову свідомість, підсилюючи значення соціально-психологічних і культурно-інформаційних аспектів глобалізації. Активно проникаючи в сферу політики, нові інформаційно-телекомунікаційні технології значно видозмінили старі уявлення, установки, стереотипи, моделі взаємовідносин між політичними інститутами та індивідами. Суспільно-політичний лексикон за останні роки збагатився такими поняттями, як «електронний уряд», «електронне громадянство», «кіберполітика», «кібердемократія», «комп'ютероопосередкована політична комунікація» та іншими¹¹.

Інформація і знання набувають особливої ваги, стають найважливішим ресурсом і капіталом розвитку країни, визначають прогрес не тільки у високотехнологічних сегментах нашої економіки, а й у культурі. Вони формують характер трансформації суспільного розвитку, різних політичних структур і інститутів. Зокрема, нову класократію, теоретичні концепції і практичні дії якої підпорядковано виокремленню в суспільстві нової елітної соціальної групи (класу) – інформократії, обґрунтуванню їхньої авангардної, провідної, панівної ролі у відносинах із іншими групами суспільства, громадянами і державою загалом. Влада людей, які намагаються сьогодні приватно розподілити інформаційні потоки, оволодіти інформаційно-комунікаційними ресурсами країни, які отримали у спадщину як загальнонаціональну цінність, створену й накопичену суспільством протягом століть розвитку. Спроби зробити все це приватною власністю починають сьогодні відчуватися в концепціях і діях деяких можновладців. Такі дії є, безперечно, загрозою національній безпеці, і це спонукає народ України розвивати засади громадянського суспільства, власну юридичну науку, впливати на розвиток технологій роботи з інформацією¹². На наш погляд, позитивне розв'язання згаданих проблем можливе виключно на засадах розвитку структур громадянського суспільства, що сприяє обмеженню в державі проявів корупції й запобігає становленню інформаційної диктатури з боку інших країн глобального світу.

Інформація і знання стають одним із стратегічних ресурсів держави, масштаби використання якого стали співставними із використанням традиційних ресурсів, а доступ до них – одним з основних факторів соціально-економічного розвитку. У зв'язку з цим до найважливіших завдань кожної держави відносяться формування та розвиток інформаційної інфраструктури та інтеграція в глобальне інформаційне суспільство¹³.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій несе в собі значні зміни і в політичному житті суспільства. Наприклад, з'являється можливість оперативного доступу максимального числа людей до текстів законопроектів ще на стадії їх попередньої розробки, а також до великого обсягу аналітичної інформації з цього приводу. Принципова, революційне за характером нововведення полягає в можливості як політичного діяча, так і громадянина з відносно мінімальними витратами звернутися до необмеженої за своїм складом аудиторії, обговорити насущні проблеми і висловити по тому чи іншому питанню свою думку¹⁴.

Зазначений процес характеризується такими об'єктивними показниками: обмін інформацією набув миттєвого та глобального характеру, відстані й державні кордони вже не є суттєвою перешкодою для руху інформаційних потоків; значно зросли й

продовжують зростати можливості збору, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї; суттєво зросло та продовжує зростати значення доступу до інформації для розвитку різних сфер людської діяльності; виникає й дедалі більше загострюється проблема інформаційної нерівності й бідності – як на внутрішньому та регіональному, так і на міжнародному рівнях; відбувається перехід до нових форм зайнятості населення, зокрема формуються нові трудові ресурси за рахунок збільшення кількості зайнятих в інформаційно / інтелектуально орієнтованих типах робіт; безпрецедентно зросла кількість персональних і корпоративних контактів на локальному та глобальному рівнях, Україна активно включається у процеси формування нових трансдержавних і транснаціональних спільнот та ідентичностей.

Координатор Російської мережі інформаційного суспільства А. Шадрін наголошує на тому, що наявність обов'язкової загальної середньої освіти стала передумовою працездатності виборчої системи, основаної на загальному виборчому праві. Розширення ж групи осіб, що мають вищу освіту, дозволяє говорити про можливе збільшення кількості питань, ухвалюваних прямим голосуванням¹⁵. Подальша інформатизація безумовно підвищить освіченість громадян, навіть якщо це перестане називатися «здобуттям вищої освіти». Тож середній освітній рівень суспільства максимально наблизиться (за виключенням спеціальних знань і навичок) до рівня «вибраних», яким делеговано право вирішувати долю суспільства і держави.

Таким чином, безпосередня участь будь-якої великої кількості громадян у керівництві державою вже не загрожуватиме обернутися охлократією, владою натовпу. Це можна буде назвати «громадянським семінаром», під час якого шляхом дискусії достатньо обізнаних осіб буде з'ясовуватись якщо не остаточне рішення, то основні тенденції, які має це рішення охопити. Нові інформаційні технології вперше в історії індустріальних суспільств з ліберальними режимами уможливили відтворення досконалої інформаційної сфери, Агори Давньої Греції, місця зустрічі, де громадяни могли здобути повну інформацію та безпосередньо брати участь в управлінні полісом¹⁶.

Коли ж освічені громадяни все ж гостро відчують неможливість чинити вплив на курс проваджуваної державою чи місцевою владою політики, значно підвищується рівень напруженості у суспільстві. Більше того, коли право градувати проблеми за ступенем важливості й нагальності цілковито делеговане знеособленим «державним апаратом», це відсуває глобальні проблеми, що ними переймається кожна жива людина, проте які є не надто важливими для «апарату», на задвірки політики, місцевої чи міжнародної.

Специфікою та тенденцією глобалізаційних процесів в умовах становлення інформаційного суспільства є те, що політичні інститути держави поступово втрачають контроль над змістом інформаційного простору. Це явище має і позитивний бік, підвищуючи відкритість національних інформаційних систем, і негативний, оскільки втрата контролю за змістом ЗМІ призводить до суттєвих утруднень у проведенні цілеспрямованої інформаційної політики. Дедалі більше політиків і державних діячів різного рангу усвідомлюють, що інформаційний стан суспільства став визначальним фактором економічного й соціального розвитку, обороноздатності та суверенітету країни й саме від того, як здійснюється збирання, збереження і поширення інформації, як функціонують системи передачі інформації залежить ефективність державного управління, взаємини влади і суспільства. Тому вже сьогодні ведеться активна боротьба не тільки за високорентабельні міжнародні ринки інформаційної продукції та послуг, але й за пріоритети в глобальній інформаційній інфраструктурі. Саме тому всі економічно розвинені країни приділяють увагу (на найвищих рівнях державної влади) проблемам створення й розвитку національного інформаційного простору.

Сутність цього поняття можна визначити як умовний простір, окремий для кожної держави, що утворюється сукупністю національних інформаційних систем і ресурсів, розташованих у цій державі. Провідну роль у таких інформаційних системах, як і в створенні та регулюванні національного інформаційного простору, відіграють саме мас-медіа, які є специфічним видом комунікацій, особливістю якого є поширення інформації на велику аудиторію споживачів¹⁷.

У зв'язку з відкритістю інформаційної системи проявляється наступна тенденція – необхідність безпеки. Усвідомлення зв'язку між станом інформаційного суспільства й можливостями досягнення найважливіших цілей і інтересів людини, держави й суспільства відбулося зовсім недавно, практично на інтервалі останнього десятиліття. І, проте, багато держав світу, у тому числі й Україна, уже розробили й прийняли свої національні доктрини у сфері інформаційної безпеки, які є основою їх державної політики в даній сфері. Крім того, наприкінці 90-х рр. було розпочато дослідження щодо підготовки проекту міжнародної концепції з інформаційної безпеки¹⁸. Рішення цієї важливої проблеми, безумовно, зажадає координації зусиль різних країн світового співтовариства, оскільки багато аспектів проблем інформаційної безпеки є загальними для всіх жителів нашої планети, тобто являють собою глобальну проблему.

Для вирішення глобальних проблем забезпечення інформаційної безпеки людству потрібно буде сформулювати нову систему правових відносин в ін-

формаційній сфері суспільства, нову інформаційну культуру й інформаційну етику. Найголовнішим тут є те, що усвідомити сутність і актуальність цих проблем необхідно якнайшвидше і до того ж вирішувати їх треба цивілізованими методами¹⁹.

Основною парадигмою діяльності держави щодо захисту і власної безпеки та безпеки громадян, і прав та інтересів користувачів має стати відкрита і доступна співпраця з суспільством – його спеціалізованими інститутами та окремими громадянами. Адже такий підхід, поза всім іншим, знімає напруженість стосунків «верхівка-загал» та сприяє швидшому і природнішому прийняттю суспільством нових норм і правил.

Висновки. Формування глобального інформаційного суспільства та становлення інформаційної демократії є об'єктивно зумовленим процесом, в основі якого лежить зростаючий вплив нових інформаційно-телекомунікаційних технологій на економіку, соціальну структуру, право, культуру, взаємовідносини держави і суспільства, міжнародні відносини в цілому. Розвиток інформаційної демократії несе в собі кардинальні зміни в політичному житті суспільства. По-перше, з'являється можливість оперативного доступу максимального числа людей до текстів законопроектів ще на стадії їх попередньої розробки, а також до великого обсягу аналітичної інформації з цього приводу. По-друге, принципове нововведення полягає в можливості кожного громадянина з відносно мінімальними витратами звернутися до необмеженої за своїм складом аудиторії і висловити по тому чи іншому питанню свою думку. У кінцевому рахунку використання нових інформаційних технологій сприяє вдосконаленню демократичних процедур, підвищенню політичної активності населення, встановлення більш ефективного діалогу держави з громадськістю. Процес формування інформаційного суспільства висуває нові вимоги до держави, яка покликана відігравати роль координатора діяльності різних суб'єктів суспільства та сприятиме створенню умов інтеграції громадян в глобальне інформаційне суспільство, відстоюючи при цьому свої інтереси у світовому інформаційному просторі.

¹ Соснін О. Інформаційна сфера в реалізації інтересів інноваційного розвитку нації / О. Соснін // Журнал Верховної Ради України «Віче» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2675/>.

² Окінавського Хартія глобального інформаційного суспільства // Дипломатичний вісник – 2000. – № 8. – С. 52.

³ Засурский Я. Н. Глобальное информационное пространство в условиях мобильной коммуникации / Я. Н. Засурский // Электронный научный журнал Факультета журналистики МГУ имени М.В. Ломоносова – Вып. №1. – 2006 [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://mediascope.ru/node/162>.

⁴ Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: [аналіт. доп.] / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД, 2010. – 64 с.

⁵ E-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути / О. Б. Шевчук, О. П. Голобуцький. – К. : ЗАТ «Атлант UMS», 2001. – 102 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-ukraine.biz/ukraine1.html>.

⁶ Тапскотт Д. Електронно-цифрове общество / Д. Тапскотт. – К. : Рефл-бук, 1999. – 408 с.

⁷ The information society. Mode of access [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu.int/en/comm/dg10/infcom/euromove/info-soc/en/infosoc.htm#ch9>.

⁸ Засурский Я. Н. Згадувана праця.

⁹ Петров С. Т. Информационное Общество: На пути к информационному государству [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iis.ru/infosoc>.

¹⁰ Черногор Я. Развитие информационного общества у Скандинавских странах / Я. Черногор, Т. Михайлюк // Журнал Верховной Рады Украины «Віче» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1784/>.

¹¹ Чернов А. А. Глобальное информационное общество: сущность, этапы становления, перспек-

тивы интеграции России : дис... канд. полит. н. 23.00.04 – Политические проблемы международных отношений и глобального развития / Андрей Анатольевич Чернов. – Москва. – 175 с.

¹² Соснін О. Інформаційна сфера в реалізації інтересів інноваційного розвитку нації. – Згадувана праця.

¹³ Чернов А. А. – Згадувана праця.

¹⁴ Чернов А. А. Международные аспекты развития глобального информационного общества / А.А. Чернов // Дипломатический вестник. – 2002. – апрель.

¹⁵ E-Ukraine. – Згадувана праця.

¹⁶ Document for the press. The revolutionary nature of the development of the new digital technologies [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.poliseurope.org>.

¹⁷ Гриценко О. Природа інформаційного суспільства та розвиток світового ринку мас-медіа / О. Гриценко // Вісник Львів. ун-ту. – Серія журн. – 2009. – Вип. 32. – С. 214–222.

¹⁸ Соснін О. В. «Весь мир-Театр», а люди в ньому – інфозомбі / О. В. Соснін // Кореспондент. – 2012. – 12 сент. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/users/blog/0674052625/a76653>.

¹⁹ Там само.

УДК: 327.8(73:4-11)

© *Віталій Моцок*
(*м. Чернівці*)

«ЕЛЕКТОРАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ» В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ СПРИЯННЯ ДЕМОКРАТІЇ ДЛЯ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті розглядається американська концепція сприяння демократії й її практичне відображення як ефективний інструмент зовнішньої політики США у Східній Європі на початку ХХІ ст. Відображається зв'язок між американською концепцією сприяння демократії й її реалізацією у вигляді «електоральних» чи «кольорових революцій» як у глобальному вимірі, так і на регіональному рівні на прикладі української «помаранчевої революції». Визначена можливість успішної політики сприяння демократії у Східній Європі шляхом проведення «електоральних» чи «кольорових революцій».

Ключові слова: «електоральна революція», «кольорова революція», Східна Європа, США.

Віталій Моцок. «Электоральная революция» в американской политике содействия демократии для Восточной Европы. В статье рассматривается американская концепция содействия демократии и ее практическое отображение как эффективный инструмент внешней политики США в Восточной Европе в начале ХХІ в. Отображается связь между американской концепцией содействия демократии и ее реализацией в виде «электораль-

ных» или «цветных революций» как в глобальном измерении, так и на региональном уровне на примере украинской «оранжевой революции». Определена возможность успешной политики содействия демократии в Восточной Европе путем проведения «электоральных» или «цветных революций».

Ключевые слова: «электоральная революция», «цветная революция», Восточная Европа, США.

Vitaliy Motsok. «Electoral Revolution» in American Democracy Assistance Policy for Eastern Europe. The article deals with the American democracy assistance concept and its practical reflection as an effective instrument of the US foreign policy in Eastern Europe in the beginning of the ХХІ с. The connection between American democracy assistance concept as well as its realization in the form of «electoral» or «color revolution» both on global dimension and regional level using the example of Ukrainian «orange revolution» is reflected. Potential of successful democracy assistance policy in Eastern Europe via the practice of «electoral» of «color revolutions» is defined.

Key words: «electoral revolution», «color revolution», Eastern Europe, USA.